

A MAGYAR FEJEDELMI MÉLTÓSÁG ÖRÖKLŐDÉSE

E tanulmány azt a kérdést vizsgálja, hogy a 9—10. századi magyar törzsszövetségben a fejedelmi méltóságot hogyan töltötték be; volt-e meghatározott öröklési rend. A szakirodalomban találkozhatunk olyan állásponttal, amely tagadja, hogy valamilyen rendszer érvényesült volna az utódlást illetően.¹ A kutatók többsége úgy vélte, hogy valamilyen elv, szabály szerint öröklődött a fejedelmi törzsből (Árpád törzse) a hatalom. Felmerült a primogenitura,² a fiúörökösödés,³ a szeniorátus,⁴ az oldalági öröklés⁵ és a graduális szukcesszió (rokonságfoki örökösödés)⁶ elmélete.

Konsztantinosz császár a *De Administrando Imperio* címen ismert mű 38. fejezetében a honfoglalás előtti magyar törzsek első vajdájának (törzsfőjének) Levedit nevezi. A bizánci uralkodó szerint Árpád előtt nem volt a magyaroknak arkhónjuk (fejedelmük), csak vajdáik (törzsfőik).⁷ Mindenképpen Levedi tekinthető az első ismert törzsszövetségi vezetőnek, aki Kazária kagánjától nemes kazár nőt kapott feleségül, hogy az tőle gyermeket szüljön.⁸ A kazár uralkodó célja egy kazárbarát magyar fejedelmi dinasztia létesítése lehetett. Levedi után fia lépett volna örökébe, az első törzsfői hatalom egyeneságon öröklődött volna. A kazár kagán méltósága is általában apáról fiúra szállt, ahogy ezt József kagán 10. század közepén írt levele kifejezetten említi is.⁹ Az egyenesági öröklés azonban Kazáriában is inkább csak tendencia lehetett. Emellett szól az a kagáni lista, amelyet József kagán levelében közöl. Eszerint előbb Obadiah kagán ágán öröklődött a hatalom, majd átszállt

¹ KIRÁLY JÁNOS: Az Árpád korszakbeli magyar trónutódlás kérdése. Bp. 1929. 35—50.; FERDINANDY GEYZA: A trónbetöltés kérdése az Árpád-házbeli királyok korában. Budapesti Szemle 1913. 362, 375.; ELEKES LAJOS: A középkori magyar állam története megalapításától mohácsi bukásáig. Bp. 1964. 73.

² FRAKNÓI VILMOS: A királyi trónöröklés rendje az Árpádok korában. Katholikus Szemle 1913. 3—30.; CSEKEY ISTVÁN: A magyar trónöröklési jog. Bp. 1917. 44—45.; DOMANOVSKY SÁNDOR: A trónöröklés kérdéséhez az Árpádok korában. Budapesti Szemle 1913. 383.

³ DOMANOVSKY SÁNDOR: Az Árpádok trónöröklési jogához. Századok 1929. 46—47, 52.

⁴ BARTONIEK EMMA: Az Árpádok trónöröklési joga. Századok 1926. 800, 803—804, 815, 823—824.; HÓMAN BALINT—SZEKFI GYULA: Magyar történet I. Bp. 1928. 103, 144.; GYÖRFFY GYÖRGY: István király és műve. Bp. 1977. 33—34.

⁵ NAGY GÉZA: Trónöröklés az Árpádok alatt. Turul 1914. 19—25.

⁶ R. KISS ISTVÁN: Trónbetöltés és ducatus az Árpád-korban. Századok 1928. 737, 739.

⁷ BÍBORBANSZÜLETETT KONSTANTIN: A birodalom kormányzása. A görög szöveget kiadta és magyarra fordította MORAVCSIK GYULA. Bp. 1950 (a továbbiakban: DAI). 170—171.; MORAVCSIK GYULA: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Bp. 1984 (a továbbiakban: MORAVCSIK 1984). 42—45.; A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Sajtó alá rendezte GYÖRFFY GYÖRGY Bp. 1975² (a továbbiakban: MEH). 119.

⁸ L. az előző jegyzet.

⁹ PLETNJOWA, S. A.: Die Chasaren. Mittelalterliches Reich an Don und Wolga. Leipzig 1978. 155, 160—161.

testvére, Chanukah ágára.¹⁰ A 10. századi Ibn Haukál szerint a kagáni méltóságot az uralkodó nemzetségen belül „a hatalom és vagyon nélkül” szűkölködők is elnyerhetik.¹¹

Konstantinosz megemlékezik arról, hogy a kazár uralkodó fejedelmi méltóságot is felajánlott Levedinek, ő azonban erőtlenségére (*ἀδυνάτως*) hivatkozva elutasította ezt, és maga helyett Álmos vajdát vagy annak fiát, Árpádot javasolta.¹² A hatalomról való lemondást Györffy György megkérdőjelezte és Árpád-házi informátortól (Termacsu) származó tudatos torzításnak tekintette. Szerinte Levedi méltóságát (küldü) fia, Kurszán örökölte, és csak az ő halála (904) után került át a hatalom az őt túlélő Árpádhoz és nemzetségéhez.¹³ Véleményünk szerint a magyar hagyományt közvetítő konstantinoszi elbeszélésnek hitelt kell adni; az *első törzsfői hatalom* még a honfoglalást előidéző besenyő támadás előtt *Levedi nemzetségéről Árpád nemzetségére szállt*. Az újonnan létesített fejedelmi méltóság betöltésénél három tényező játszott szerepet. Az első a kagán, aki először Levedit szánta fejedelemnek, de annak lemondása után hozzájárult Álmos vagy Árpád megválasztásához és követeit elküldte a magyarokhoz. A második helyen Levedit említhetjük, aki egy másik nemzetség két tagjának megnevezésével kijelölte lehetséges utódait. A döntés azokra a magyarokra, valószínűleg a törzsfőkre hárult, akik a két jelölt közül a fejedelemségre alkalmas (*ικανός*) Árpádot emelték „a kazárok szokása és törvénye” szerint pajzsra.¹⁴ Anonymus is megemlíti a fejedelemválasztást, de nála a vezérek Álmost teszik meg fejedelemnek; Árpád csak a honfoglalás megkezdése után lép Álmos helyébe.¹⁵ A két történet közös vonása *a fejedelmi méltóság létrehozása és az ehhez kapcsolódó választás*. Ettől kezdve beszélhetünk a fejedelmi hatalom öröklődéséről. Míg Anonymus szerint Álmos, addig az időben az eseményekhez jóval közelebbi magyar hagyományt őrző Konstantinosz szerint Árpád nemzetségéből (*ἀπὸ τῆς γενεᾶς τοῦ Ἀρπαδιῆ*) származnak a fejedelmek.¹⁶

Fontos kérdés, hogy ki volt Árpád után a nemzetségéből „sorban következő” (*κατὰ ἀκολουθίαν*) fejedelem.¹⁷ Anonymus a kiskorú Zoltát nevezi meg utódként, aki Konstantinosz szerint Árpád negyedik fia volt.¹⁸ A XIV. századi krónikakompozíció Zolta fiát, Taksonyt tekinti a honfoglaló fejedelem örökösének, de ugyanakkor ismeri a Zolta—Taksony leszármazást is.¹⁹ Konstantinosz a magyar—bolgár háborút (895) leíró részben Árpád fiaként és fejedelemként (arkhón) említi Liun-

¹⁰ *Uo.*; az oldalági örökösödés előfordulására I. KRISTÓ GYULA: Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig. Bp. 1980. 130.

¹¹ PAULER GYULA—SZILÁGYI SÁNDOR (szerk.): A magyar honfoglalás kútfői. Bp. 1900. 238.

¹² DAI 172—173.; MORAVCSIK 1984. 44.; MEH 119.

¹³ GYÖRFFY GYÖRGY: Tanulmányok a magyar állam eredetéről: A nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig. Kurszán és Kurszán vára. Bp. 1959 (a továbbiakban: GYÖRFFY 1959.) 80—81, 84, 151, 157—159.; *Uő.*: Legenda és valóság Árpád személye körül. Kortárs 1977. 1. sz. 103—104, 110.; *Uő.* Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig. I/1. Bp. 1984. 592—593, 618—619.; az elmélet kritikájára I. KRISTÓ GYULA: a 10. jegyzetben i. m. 223—225.

¹⁴ DAI 172—173.; MORAVCSIK 1984. 45.; MEH 119.

¹⁵ *Scriptores rerum Hungaricarum ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praeuit EMERICUS SZENTPÉTERY I—II.* Budapestini 1937—1938 (a továbbiakban: SRH). I. 40—41. MEH 139.

¹⁶ DAI 172—173, 178—179.; MORAVCSIK 1984. 45, 48.; MEH 119, 121.

¹⁷ DAI 178—179.; MORAVCSIK 1984. 48.; MEH 121.; a kifejezést meghatározott öröklési rendként értelmezi R. KISS ISTVÁN: a 6. jegyzetben i. m. 736, 739, 865.

¹⁸ SRH I. 106.; MEH 177.

¹⁹ SRH I. 206, 285, II. 328.

tikát.²⁰ A történeti kutatás a legutóbbi időkig jobbára elfogadta Zolta fejedelemségét. Feltételezték, hogy Árpád három idősebb fia még a fejedelem életében meghalt, így kerülhetett a legkisebb fiú apja örökébe.²¹ Zolta fejedelemsége azonban meglehetősen ingatag alapokon nyugszik, mivel Anonymus és a krónika kizárólag a Zolta-ágot ismerte. Így az Anonymus-féle „fejedelmi lista” (Álmos—Árpád—Zolta—Taksony—Géza) nem minden részletében pontos és inkább az egyenes leszármazást tükrözi. Több kutató is felvetette, hogy nem Zolta, hanem valamelyik idősebb testvére (Tarhos, Jelekh, Jutocsa) örökölte a fejedelmi címet.²² Györffy György úgy vélekedett, hogy az eredeti szeniorátusi öröklés alapján Árpád utóda unokaöccse, Szabolcs volt.²³ Legújabban felmerült Liuntika (Levente) fejedelemségének lehetősége is.²⁴

Véleményünk szerint *Árpád valamelyik fia* örökölhette a fejedelmi méltóságát. Konsztantinosz nem véletlenül sorolja fel Árpád négy fiát (Tarhos, Jelekh, Jutocsa, Zolta) és azoktól származó unokáit (Teveli, Ezelekh, Falicsi, Tas, Taksony). A *genealógiai listán szereplő személyek jelentik* ugyanis az *Árpád-nemzetséget*, pontosabban annak felnőtt kort elért férfitagjait, akik közül a mindenkori fejedelem kikerülhetett. Ezen az alapon viszont el kell vetnünk az itt nem említett személyek fejedelemségét. Szabolcsot még a kései magyar krónikás hagyomány sem tekintette Árpád-házi uralkodónak. Liuntikával kapcsolatban kétféle hagyomány maradt fenn. Az egyik Árpád fiának és arkhónnak tudta. A másik egyáltalán nem tudott ilyen nevű utódról. Véleményünk szerint az utóbbi, az Árpád-nemzetség genealógiáját tartalmazó Termacsu-féle tudósítás tekinthető hitelesebbnek.²⁵

Árpád után a következő ismert fejedelem harmadik fiától, Jutocsától származó unokája, *Falicsi*. Őt 948 körül, a Termacsu—Bulcsú-féle követség idejében „mostani fejedelem”-nek (τὸν νῦν ἄρχοντα) nevezi Konsztantinosz. Ekkor Falicsi lehetett a legidősebb élő tagja az Árpád-nemzetségnek. A bizánci császár meg is említi, hogy „Árpád fiai mind meghaltak, de unokái, Falí, Tasi és unokatestvérük, Taksony életben vannak.”²⁶ Mivel Árpád valószínűleg nemsokkal a honfoglalás után, a 9. század végén vagy a 10. század első évtizedében meghalt,²⁷ Falicsi pedig a 940-es években kerülhetett hatalomra, kettejük uralkodása között 30—40 éves intervallummal számolhatunk. Az Árpád-házi dinasztia (1000—1301) királyai átlagos uralkodási ideje kb. 15 év volt, így ezt az analógiát alapul véve *legalább két fejedelem* uralkodhatott Árpád után és Falicsi előtt. Mivel Falicsi uralkodásával már a harma-

²⁰ DAI 176—177.; MORAVCSIK 1984. 47.; MEH 120.; bár MORAVCSIK következetesen *fejedelmek* fordította az arkhónt, a szakirodalomban inkább seregvézéreként értelmezték, erre összefoglalóan I. MAKK FERENC: Kiknek az élén állt Levente? (Egy konsztantinoszi hely értelmezéséhez.) Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica LXXXII (1985). 8. 1. 18. jegyz.

²¹ HÓMAN BÁLINT: a 4. jegyzetben i. m. 103.; BARTONIEK EMMA: a 4. jegyzetben i. m. 802.; Árpád fiainak korai elhalálózását megkérdőjelezte NAGY GÉZA: az 5. jegyzetben i. m. 22—23.; a legkisebb fiú öröklési jogával magyarázta Zolta fejedelemségét LÁSZLÓ GYULA: A honfoglaló magyar nép élete. Bp. 1944. 205, 207.

²² Tarhosra és Jelekhre I. NAGY GÉZA: az 5. jegyzetben i. m. 23—24.; Tarhosra és Zoltára I. SZABOLCS DE VAJAY: Der Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die europäische Geschichte (862—933). Mainz 1968. 89.; Jelekhre és Jutocsára I. HECKENAST GUSZTÁV: Fejedelmi (királyi) szolgálnépek a korai Árpád-korban. Bp. 1970. 39.; Jutocsára vagy Szabolcsra I. BAKAY KORNÉL: A magyar államalapítás. Magyar História, Bp. 1978. 23—24.

²³ GYÖRFFY GYÖRGY: A honfoglaló magyarok települési rendjéről. Archaeologiai Értesítő 1970. 209—214.; Uő.: a 4. jegyzetben i. m. 33—34.; Szabolcs és Zolta fejedelemségére I. HERÉNYI ISTVÁN: A magyar törzsszövetség törzsei és törzsfői. Századok 1982. 82, 87.

²⁴ KRISTÓ GYULA: a 10. jegyzetben i. m. 182, 355, 446.; Uő.: A X. század közepi magyarság „nomadizmusának” kérdéséhez. Etnographia 1982. 469—471.

dik ág is megszerezte a fejedelemséget, vélhetően előtte a két idősebb ág (Tarhos, Jeলেখ) is részesedett az uralomból. Az első generációból Tarkacsu (Tarhos) fejedelemségét valószínűsíthetjük. Egyrészt Árpád halála után ő lehetett a dinasztia legidősebb tagja, így a szeniorátus jogán őt illethette meg a fejedelmi méltóság. Liudprand a 921—922-re tehető itáliai kalandozással kapcsolatban megemlékezik a magyarok két fejedelméről, Dursacról (Dursac) és Bogátról (Bugat).²⁸ Korántsem biztos, hogy e két fejedelem valóban résztvett a kalandozó akcióban, lehetséges, hogy ők csak a Berengár királlyal kötött egyezségnél szerepeltek. Dursak nevében a kutatók egy része a Tarhos nevet vélte felismerni.²⁹ Bár az egyezés korántsem tekinthető bizonyítottnak, ha bizonyos torzulással is számolunk a nevek lejegyzésénél, nem lehet kizárni azt a lehetőséget, hogy 921—922-ben még Tarkacsu (Tarhos) volt a fejedelem. Ha az átlagosnál hosszabb ideig uralkodott, akkor ő lehetett az első generáció egyetlen fejedelme. Ellenkező esetben valamelyik testvére is viselhette a fejedelmi címet.

Egy újabban előkerült mór krónika, Ibn Hayyán Al-Muqtabas című műve a magyarok 942-es hispániai kalandozásáról beszámolva megemlíti, hogy „hét főnök (amír) alá tartoztak. A leghatalmasabbat közülük Šānā-nak hívták, továbbá közülük volt Ṭ. x. x. la. . .”³⁰ E forrás alapján egy Falicsit megelőző Šānā, vagy némi emendációt alkalmazva Csaba nevű fejedelemre következtetett a történeti kutatás.³¹ Újabb olvasat szerint azonban a šānā nem az első magyar vezér nevé, hanem arab közszójt jelöl; így az idézett mondat helyes fordítása: „A leghatalmasabb méltóságra nézve közülük Ṭ. x. x. la. . .”³² E nevet többen is Djila-nak (gyula) olvasták. Czeglédy Károly szerint a két x-el jelölt mássalhangzó a hiányzó pontok kiegészítésével egyaránt jelölhetett b, j, n vagy t hangokat.³³ Ha a szókezdő emfatikus ṭ-t b követte, talán nem lehetetlen egy Ṭ. b. la olvasat, amely esetleg a Konsztantinosznál Τεβέλης (Tebeli, Teveli) néven szereplő legidősebb Árpád-unokára utalna. Nyelvészeti oldalról ez a felvetés természetesen további bizonyítást (vagy cáfolatot) igényel, ennek el-

²⁵ Liuntikát Tarkacsuval azonosította PAULER GYULA: A magyar nemzet története Szent Istvánig. Bp. 1900. 149.; Liuntika talán azért maradt ki a genealógiából, mert nem voltak utódai. l. GYÖRFFY GYÖRGY: a 23. jegyzetben i. m. 197.; fölöslegesnek tartotta nevének újbóli megemléktését a bizánci császár, l. HERÉNYI ISTVÁN: a 23. jegyzetben i. m. 74.; illegitim utód volt, ezért nem szerepel a listán, l. MACARTNEY, C. A.: The Magyars in the Ninth Century. Cambridge 1930. 110.; Levedivel azonosította GRÉGOIRE, H.: Le nom et l'origine des Hongrois. Zeitschrift des Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 1937. 636.; Levante emlékét nem Termacsu és Bulcsú, hanem a 894—895-ös háborús időszak eseményeire vonatkozó bizánci feljegyzések őrizhették meg, l. MAKK FERENC: a 20. jegyzetben i. m. 5. l. 9. jegyz.; a genealógia hitelesebb voltára l. GYÖRFFY GYÖRGY: a 23. jegyzetben i. m. 197.

²⁶ DAI 178—179.; MORAVCSIK 1984. 49.; MEH 121—122.

²⁷ 907-ben említi Anonymus, l. SRH I. 106.; MEH 176.; Anonymus belső kronológiája alapján 900-ra tette KRISTÓ GYULA: a 10. jegyzetben i. m. 354, 445.

²⁸ ALBINUS FRANCISCUS GOMBOS: Catalogus fontium historiae Hungaricae I—III. Budapestini 1937—1938 (a továbbiakban: GOMBOS). II. 1473.; MEH 231.

²⁹ NAGY GÉZA: az 5. jegyzetben i. m. 23.; SZABOLCS DE VAJAY: a 22. jegyzetben i. m. 89.; GYÖRFFY 1959. 84.; Uő.: a 4. jegyzetben i. m. 41.; Uő.: a 23. jegyzetben i. m. 216.; Uő. Magyarország története I/1. 663—664.; megkérdőjelezésére l. KRISTÓ GYULA: a 10. jegyzetben i. m. 459.

³⁰ CZEGLÉDY KÁROLY: Új arab forrás a magyarok 942. évi spanyolországi kalandozásáról. Magyar Nyelv 1979. 273—282 (az idézetre l. 276.).

³¹ Šānā fejedelemségére l. KRISTÓ GYULA: a 24. jegyzetben i. m. 470—471.; Csabára l. GYÖRFFY GYÖRGY: A 942. évi magyar vezérnévsor kérdéséhez. Magyar Nyelv 1980. 314.

³² CZEGLÉDY KÁROLY: Még egyszer a magyarok 942. évi spanyolországi kalandozásáról. Magyar Nyelv 1981. 413—419.

³³ A Djila olvasatra l. CZEGLÉDY KÁROLY: a 30. jegyzetben i. m. 280.; Uő.: a 32. jegyzetben i. m. 140—141.; GYÖRFFY GYÖRGY: a 31. jegyzetben i. m. 311.; a Ṭ. x. x. la lehetséges mássalhangzóira l. CZEGLÉDY KÁROLY: a 30. jegyzetben i. m. 280.

végzésére azonban nem vállalkozhatunk. *Teveli*, mint a *legidősebb unoka*, *követette a fejedelemségben Tarkacsut*. Érdeemes megemlíteni, hogy Termacsuval kapcsolatban Konsztantinosz külön megemlékezett apja, Teveli haláláról. Ha az arab forrás 7. x. x. la-ja valóban Tevelire vonatkozik, halála valamikor 942 és 948 között következhetett be.

Konsztantinosz kortársa, Falicsi után a magyar krónikás hagyomány és Anonymus egybehangzó tanúbizonysága alapján *Taksonyt* tekinthetjük fejedelemnek.³⁴ Bár a 947-re tehető itáliai kalandozás leírásakor Liudprand a magyarok királyának (rex) nevezi, ekkor még Falicsi uralkodhatott.³⁵ A történeti kutatásban elterjedt nézet szerint a 955-ös súlyos augsburgi vereség után, annak következményeként került sor a Falicsi—Taksony váltásra.³⁶ A fejedelemség a generáción belül öröklődött s nem szállt tovább Falicsi fiára vagy a legidősebb ág (Tarkacsu-ága) már felnőtt kort elért tagjára, a 948-ban már szereplő Termacsura. Ugyanakkor Falicsi testvére, Tas sem örökölte a hatalmat,³⁷ hanem *unokatestvérük* (*ἐξάδελφος αὐτῶν*), Taksony következett. Így a negyedik ág (Zolta-ága) is részesedett az uralomból. Ez kétségtelenül megfelel a Konsztantinosz által leírt besenyő öröklési rendnek, amely szerint a meghalt törzsfő után nem fia vagy testvére, hanem unokatestvére vagy unokatestvére fia uralkodott.³⁸ Ha feltevésünk Árpád közvetlen utódait illetően helytálló, előbb egyeneságon (Tarkacsu, Teveli), majd oldalágon öröklődött a fejedelmi méltóság. A második generáció, Árpád unokái a besenyő törzsfőkhöz hasonlóan osztozhattak a hatalmon. Erre azért kerülhetett sor, mert az uralkodó nemzetségben több uralkodásra alkalmas utód volt. Ezek közül feltehetően a mindenkori legidősebb Árpád-leszármazottat illethette meg a fejedelmi cím.

Taksony uralkodása változást hozott az öröklési rendben. Taksonynak két fia volt (Géza, Mihály) és ő az idősebb Gézára hagyta a fejedelemséget.³⁹ Ezzel a másik három ág lehetséges jelöltjeit (Termacsu, Falicsi, Tas esetleges utódai stb.) kizárta a hatalomból. *Géza* (kb. 970—997) és őt követő fia, *Vajk* (István) esetében újra egyeneságon öröklődött a fejedelmi méltóság. Géza halála után Vajkon kívül Géza öccse, Mihály és annak két fia (Szár László, Vazul) is potenciális örökösnek számított. Vajk utódlását azonban nem ők, hanem Tar Zerind fia, Koppány kérdőjelezte meg, aki fellázadt Géza örököse ellen. Koppány valószínűleg valamelyik Taksony által mellőzött ágat képviselte.⁴⁰ Vajk (István) győzelme azzal a következménnyel járt, hogy a törzsszövetség helyébe a feudális állam lépett. István koronázása (1000) után ő és utódai már nem a nagyfejedelmi (*μέγας ἄρχων*), hanem a királyi címet viselték.

³⁴ SRH I. 206, 285, II. 328.; MEH 181.

³⁵ GOMBOS II. 1474.; MEH 233.; ennek alapján DOMANOVSKY SÁNDOR kétségbe vonta Falicsi öröklését, I. a 2. jegyzetben i. m. 382.; a 3. jegyzetben i. m. 45.

³⁶ GYÖRFFY GYÖRGY: a 4. jegyzetben i. m. 49—50.; Úó.: Magyarország története I/1. 702.; KRISTÓ GYULA: Az augsburgi csata. Sorsdöntő történelmi napok, Bp. 1985. 107.; Magyarország történeti kronológiája I—IV. Főszerk. BENDA KÁLMÁN. Bp. 1981. I. 76.

³⁷ Tas fejedelemségét egyedül NAGY GÉZA vetette fel (az 5. jegyzetben i. m. 25.); Falicsi öccse volt, de vagy hamarabb meghalt vagy fiatalabb volt Taksonynál, I. BARTONIEK EMMA: a 4. jegyzetben i. m. 804.; Tas Ezeleggel azonosította GYÖRFFY GYÖRGY: a 23. jegyzetben i. m. 198.; Ezeleg fiaként tünteti fel HERÉNYI ISTVÁN: a 23. jegyzetben i. m. 74.

³⁸ DAI 166—167.

³⁹ SRH I. 311.

⁴⁰ Koppány felkelésére I. SRH I. 312—313.; Tarhos leszármazottjának tartja HÓMAN BÁLINT: a 4. jegyzetben i. m. 181.; GYÖRFFY GYÖRGY: a 4. jegyzetben i. m. 111.; Falicsi utódja volt, erre I. GYÖRFFY 1959. 85.; Mihály idősebb fiával, Szár Lászlóval azonosította BAKAY KORNÉL: a 22. jegyzetben i. m. 47—48.

Vizsgálatunk szerint a fejedelmi hatalom öröklésében csak egyetlen szabály érvényesült kivétel nélkül: *a fejedelem Árpád leszármazottja* volt. A dinasztia kihalásának veszélye nem állt fenn, bár az egyenesági utódok száma csökkenő tendenciát mutatott (Árpádnak négy, Taksonynak két, Gézának csak egy fia volt). Az öröklést több tényező (utódok száma, életkora, a fejedelem uralkodásának időtartama, a nemzetségen belüli erőviszonyok stb.) is befolyásolhatta, így *egyetlen öröklési elv kizárólagosságáról sem beszélhetünk*. A fejedelmi méltóság betöltését nem annyira a szokásjog, mint inkább a pillanatnyi helyzet határozta meg. Árpád után az első generáció (Tarkacsu) kb. a 900-as évektől kb. a 930-as évekig, a második generáció (Teveli, Falicsi, Taksony) kb. 970-ig, a harmadik generáció (Géza) pedig 970—997 között uralkodott.

LA SUCCESSION DE LA DIGNITÉ PRINCIFIÈRE HONGROISE

Selon l'histoire de Constantin, Arpád, ee fils d'Almos fut élu à la dignité princière offerte par le chagan khazar, à partir de cette époque ce titre s'est transmis par succession dans la famille d'Arpád. La liste généalogique du chapitre 40 de DAI, énumère les fils et les petits-fils d'Arpád d'entre lesquels le prince en fonction pouvait sortir. Lors de l'ambassade Bulcsu—Termacsu, vers 948 cette fonction était remplie par Falicsi, petit-fils d'Arpád, descendant de son troisième fils. Entre Arpád et Falicsi il pouvait y avoir au moins deux princes au pouvoir. Selon l'hypothèse de l'auteur, Tarkacsu le fils aîné a succédé à Arpád. Dans la liste des noms de chefs de la chronique maure mentionnant les courses des Magyars de 942 en Hispanie, en premier lieu se trouve T.x.x.la qui, selon l'auteur n'est autre que Teveli, fils de Tarkacsu. Après Arpád, le pouvoir princier s'est transmis deux fois par succession directe (Tarkacsu, Teveli), deux fois par succession collatérale (Falicsi, Taksony), à partir du règne de Taksony de nouveau la succession directe est devenue caractéristique, (Géza, István). Le titre princier était possédé sans exception par les descendants d'Arpád, mais outre cela nous ne pouvons parler de l'exclusivité d'aucun prince successoral.

Tom III.

НАСЛЕДОВАНИЕ ВЕНГЕРСКОГО КНЯЖЕСКОГО ТИТУЛА

По истории Константина на предложенный казарским каганом княжеский сан был избран сын Альмоша Арпад, и с тех пор этот сан передавался по наследству в роде Арпада. В генеалогии 40-ой главы DAI перечисляются сыновья и внуки Арпада, из числа которых могли быть избраны последующие князья. Во время посольства Булчу—Термачу, около 948 г. внук от третьего сына Арпада Фаличи занимал этот сан. Между княжением Арпада и Фаличи могли княжить минимум два князя. По гипотезе автора после Арпада княжил его старший сын Таркачу. В списке вождей мавританской хроники, упоминающей о набеге венгров на испанские земли, на первом месте стоит T.x.x.la. Автор считает его тождественным сыну Таркачу, Тевели. Княжеская власть после Арпада передавалась по наследству в двух случаях по прямой линии (Таркачу, Тевели), а в двух других случаях по боковой линии (Фаличи, Такшонь). Затем после княжения Такшоня наследование по прямой линии (Геза, Иштван) снова стало исключительным. Княжеский титул принадлежал без исключения потомкам Арпада. Однако кроме этого ни один из принципов порядка наследования не может считаться исключительным.